

סימן כ"ד

תשובה בתיקון עירובין

[אוצר החכמה]

"רשות הרבים", שזהו דבר שונה מ"דין" רשות הרבים. מצואר בשבת דף ו' איזהו רשות הרבים קרטיא ופלטיא ומצואות המפולשים לרה"ר. ומרש"י שם מצואר דקרטיא ופלטיא הוא צמחון לעיר מקום פרוץ לגמרי לארבע רוחות העולם, ועי' צערוך ערך צרך בשם רב האי גאון שרחצה הוא שדה. והרמב"ם פי"ד מהלכות שבת הוסיף "מדצירות", ומה שכתב "ועירות" הוא טעות סופר כמ"ש צכסף משנה שם מתשו' הר"א בן הרמב"ם שצ"ל "ועירות", וכ"ה בכתב יד התימנים. ועוד הוסיפו לחשוב מצואות המפולשין לרה"ר שיהי' עליהן דין רשות הרבים. אבל בדין דמפולשין יש צכסף סימן שמ"ה ס"ז שני תנאים. א', אם הן מפולשין משער לשער פי' שהשערים מכוונים זה כנגד זה (עי' רש"י ערוצין דף ו' ומג"א סי' הג"ל) וכפי המצואר אין צכאן צנ"ד שום רחוב ששערי' יהיו מכוונים זה כנגד זה, כי העיר הזאת מפורסמת צרחצרות העקומות (ואדרבא צעיר קטנה יותר צקל למצוא רחוב ישר, מצעיר גדולה כנינה שרחוב אחד סוגר צעד חצרו). ותנאי הב'. מפורש צכסף משנה ומג"א שיש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דיני רשות הרבים. וכתב צמשנה צרורה שם צציאור הלכה וז"ל, נראה דכוונתו שצעיין שיהיה רחוב הדרך ט"ז אמה וגם שלא יהיה מקורה כדי שיהיה חל עליו שם רה"ר וכו', עכ"ל. וצעיר הנ"ל אין אף רחוב מהגדולות שלא יהיו צו גשרים מהרכצת שהולכת עלי' שצמעט שיש לו דין רשות היחיד תחת הגשרים כמ"ש להלן. א"כ אי אפשר לומר "שיש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דיני רשות הרבים". וגם עפ"י הגשרים שעוצרים עליה צני אדם אין עליהם דין רה"ר גמורה רק כרמלית לשיטת רוב הפוסקים האחרונים המחמירים. א"כ נתוספו עוד צ' טעמים לטעם א' שכתצתי למעלה, והוא, צ' שאין מפולשין זה כנגד זה, ג) ושאיין על כל הרחוב דין רה"ר מחמת שרה"י מפסיקן כמה פעמים צאמצע. א"כ הרי קיימא לן שצורת הפתח מועיל להתירן, צפרט שמן התורה אפילו רה"ר גמורה יתיר צצורת הפתח כמ"ש צכסף הרצ התניא וז"ל סי' שס"ד סעיף ד'.

ביון שצנטונו מפי חכמינו ז"ל לעסוק צתקוני ערוצין עפ"י ההלכה הקצועה מפי סופרים וספרים, רצותינו צעלי הש"ע ונושאי כליהם, מפני שמכשולי חלולי שבת צמלצת הוצאה והכנסה מרשות לרשות והעצרת ארבע אמות צרשות הרבים מציים מאוד גם אלל שומרי ש"ק (ע' צשו"ת חת"ס סופר חאו"ח סימן צ"ט, דצרים צהירים וקלוריין לעינים), על כן אמרתי אשנה פרק זה להלכה ולא למעשה, והשם יעזרני שלא אכשל ח"ו.

הגדון הוא, עיר אחת נחלקה לשנים על ידי נהר גדול, ורוב אוכלסי היהודים יושבים על חלק הצפוני שעל ידי הנהר, צאופן שצמד דרום ישובי היהודים, נהר הנ"ל מקיפס. וכי"א גשרים שעל הנהר שחלק מהם צריכין תקון, צורת הפתח או דלתות ראיות לנעול, כאשר נצאר להלן אי"ה. ולצד מוצר ומערצ העיר, מקיפס גדרים גבוהים י' טפחים שהולכים ע"י מקילת רכצת הצרול, שהיא צעצמה להגדר תחשב, עלידי שהולכת צחוך חריץ עמוק עשרה או חל גבוה עשרה. ולצד צפון העיר יכולים ג"כ להמצא ולצרף מקילות צרול להיקף או נהר צחלק ממנו. ואיזו פרצות (שלגודל העיר היא מעוטא דמעוטא נגד הגדרים) יש לתקנס ע"י צוה"פ או דלתות.

הנה שצגרת לשון רוב הפוסקים (עיין ש"ע חאו"ח סימן שמ"ה סעי' ז' וצנוצ"י וצאצרות חיים צהגהות הג' מהרש"ס ז"ל) שאין לנו רשות הרבים דאורייתא צומן הזה. אבל עיקר טעמם נראה משום דצצירא להו דר"ה צעיין ס' רצוא עוצרים צו צכל יום, וליכא. נמצא דצעיר הנ"ל שאוכלוסי' מרובים יותר משמונה מליונים אין לדון מצד זה, לכן לא ראיתי נחוץ להעתיק כאן מה שכתצתי צמק"א צנוגע לפרט זה. מראשונים ואחרונים והערות נחולות. ואסתפק רק לצרר שאין על העיר דין רשות הרבים גמורה מחמת ג' טעמים צרורים שכל אחד מספיק. א) שהעיר יש לה ד' מחילות עומד מרובה על הפרוץ שלחולי עלמא דין רשות היחיד יש לה מן התורה ודבר זה אין צריך לפנים. צ) נצאר מקודם מהו שם

להתירם. אבל לכולי עלמא בודאי צריך לתקנם בצורה"פ או דלתות, וכן עמא דבר.

חובשי טלגרף ואלקטרי. לא יטורכו בכאן לזרף, ואם יטורכו ישגיחו שהחוט יהי' על גבי הלחיים ולא מן הצד מחשש נורת הפתח מן הצד.

מחללי שבת ואינן מודים בעירוב, שאין מצטלין רשות. כבר קמכו האחרונים שזוהי ששוכרים רשות משר העיר והוא נותן להם רשות ההשתמשות בשכירות ליום השבת, שוב אין הם יכולים לאסור. אפילו בעיר שרוב יהודים שבתוכה הם בעוה"ר מהם (עי' בארחות חיים הג"ל סימן שפ"ב ועיין עיון בש"ע סי' ש"פ סעיף ג' ובארחות חיים סי' שפ"ו).

כל זה ראיתי להעלות על שלחן מלכים, מאן מלכי רבנן הגאונים שליט"א, בצירור ענינים הנ"ל ממקורות הש"ע והפוסקים, מן הצד אשר ישקו העדרים עדרי נאן קדשים.

יש להוסיף כאן מכת נורת צניני צתי העיר שנצנים באופן שיש לראות הרחובות סגורים מכל הרחובות בפירלות. וראיתי אח"כ כזה בשם החזו"א זל"ה.

המחיצות של נהר. לשיטת הטו"ז שאוסר מחיצות נהר, צעיר זו יש גדרים טובים שהם בעצמם מחיצות כשירות, ומהמותר להאריך בהיתר מחיצות נהר.

הגשרים העליונים שצני אדם עוזרים תחתיהם כשרים צלי שום חשש, הן מטעם פי תקרה יורד וסותם והן מטעם לזה"פ או שער ממש. (ועי' טוש"ע סימן שס"א, ובתשובות גאוני הדר שצ"ק ברכת שלום על דבר העירוב צק"ק אנטווערפן, ועי' צ"ק חלקת יעקב להרב צריש שליט"א [ז"ל]).

גשרים התחתונים. שצני אדם עוזרים עליהם ויש לומר שמצטלים המחיצות שתחתיהן. עי' בשו"ת חת"ס סופר סי' פ"ט ושאר אחרונים אוסרים ומהם מחלקים לומר שכשיש תומה עשו' מצנין תחת הגשר יש

אופן הדלתות ודינן

נורת הפתח כמבואר בפוסקים, עי' בשו"ת צרית אברהם סי' ט"ו. אמנם שמעתי מפקפקים כיון דמלך המלכות אי אפשר לנעול לעולם א"כ הוי בכלל דלתות שאינן ראויות לנעול דלא מהני, וכן ראיתי בהגהות מהרש"ם בארחות חיים סי' שס"ג סעיף י"ד, ומסתיע ממה שכתב הנוצ"י מהדו"ת חאו"ח סימן ל"ט בדין ביהכנ"ס שנחתם משרי המלך דאין העירובי חצרות מועיל כיון דאי אפשר לצא אליו צביהש"מ. ולא דמי להא דעירובין דע"ח ע"ב לענין עשאו לאילן סולם דפתחא הוא ואריא רביע עליו, ויש בזה שתי דיעות בש"ע סימן שע"ב סעיף ט"ו, דשאיני התם שאם ירצה לעצור על האיסור צידו לעשותו, משא"כ כאן שהעכו"ם לא יניחוהו. וכ"ה בתשו' חת"ס סי' נ' באמצע התשובה שהזכיר "באופן שיהי' רשות ציד היהודי לסוגרו", והגאון מהרש"ם סיים שם דהיכי דאי אפשר לסגור מלך דינא דמלכותא אין מקום להקל. וכן הביאו משו"ת שואל ומשיב מהד"ת חלק ד' סימן פ"ה.

וראיתי בשו"ת האלף לך שלמה להגרש"ק ז"ל תשובה בענין זה, והעלה שם דבצרמלית לכו"ע מהני דלתות ראויות לנעול, ואולי אפילו כשאינו ראויות לנעול

החצעה היא לעשות סריגות מחוטי ברזל באופן שלא יהיה צין חוט לחוט יותר מג' טפחים ויהיו גבוהים עשרה טפחים, רוחב הדלתות כרוחב הרה"ר, ולגוללם גלילה ולהניחן בתוך קנה חלול, באופן שיאפשר להוציאם בכל עת. גם אפשר לחולקן לשתיים, ולהעמיד שני קנים צניני דדי הרה"ר. ויתיר הפירלות מטעם דלתות הראויות לנעול.

והנה יש בזה שתי דיעות עיקריות הידועות. הרמב"ם סובר דסגי בראויות לנעול אף שאינן ננעלות בשום זמן. והרי"ף והרא"ש סברי דצעינן דוקא ננעלות כלילה. ומצינו עוד דעה שלישית מכרעת והוא דעת מהר"ם מרוטנבורג שהביאו המרדכי בעירובין ר"פ הדר, ובד"מ או"ח סי' שס"ד דגברי רשות הרבים דידן שאינה גמורה צעי רק ראוי לנעול. א"כ לפי מה שהוכחתי בראויות צורות בפתח דצרינו שעיננו אין לה דין רשות הרבים מה"ת מכת שלשה טעמים שכל אחד בפני עצמו מקפיק לכו"ע, פשיטא שלכו"ע מועילות דלתות הראויות לנעול כיון דאף נורת הפתח היה מועיל ורק מטעמים נוחים בוחרים אנחנו בדלתות, אם כן בודאי דמהני דלתות הראויות לנעול, ובדלתות לא צעינן

ושמח לצי שלמעשה לא מלאה לצם של המתעקשים מלהפריע את המעמידים העירוצין ממעשיהם, עכ"ל.

ועיין עוד שם בסוף סי' ער"ב שחזק דבריו, ולכל היותר החמיר שבעיני דיהיו הדלתות ניכרות וזה יהי' בנדוננו על ידי הקנים שהסריגות מגוללין בתוכן. וכ"כ בסי' רע"ג אות י"ד. ובסי' רע"ד ישב שחומרת החת"ס הג"ל הוא רק בצורת הפתח שראוי לנעול, לא בדלתות עיי"ש, ועו"ש בסי' רע"ו אות ו' ובסי' רע"ח אות ט' וחזק דבריו מכאן ג' טעמים, הא' שיכול לנעול על שעה מועטת שלא תקפיד הממשלה וכל שעה חשוב ראוי לאותו שעה, הב' שהמדינה שייכת להממשלה ומה שראוי אלל הממשלה חשיב ראוי, הג' כי יש לדמותו לעשה אשירה קולם דמצעיא להש"ס דפתחא הוא ואריא רביע עלה, ומשמע שהספק אם האיסור חשיב אריא ופתחא הוא או לא, ומכל מקום באריא ממש פשוט שפתחה הוא, והוא הדין מה שהנכרי לא יניחו. והמעין בכל התשובות הג"ל יראה צרור הוראה להיתרא. אך בסימן רע"ט שם כתב שיקבעו זמן לסוגרם פעם אחת בכל שבוע או בכל חודש, אף אם יהי' הסגירה על זמן קצר מאוד סגי, ואין צריך לסוגרם בפעם אחת מכל נדדי העיר רק אפילו פעם זו ופעם זו. ובסוף סי' רס"ח הטעים דבריו משום שיש להסתפק אם דלת שאין נועלין בשום פעם אם נקרא דלת ונעל שאינו עשוי להלך צו פסול לחליצה וכו', וע"כ אם לא יסגרו הדלתות בשום פעם יש לומר דלא חשיב דלת כלל, אך אם יסגרו אותם בשום פעם יוכשרו כמו נעל שלנו לחליצה, עיי"ש.

שוב ראיתי בספר זקן אהרן להרה"ג ר' אהרן וואלקין זצ"ל אבד"ק פיסק סי' כ"א ע"ד פקפוק הג"ל מה שהממשלה אינה מרשה לסגור הדלתות וכתב שרצו המחירים על האוסרים וכן פסקו הפוסקים. ומלע שם לעשות דלתות מסריגות הג"ל. וחזק דבריו בסי' כ"ה. ע"כ יש על מה לסמוך, צפרט שכנראה יסכימו למתוח פעם הדלתות הג"ל לזמן קצר כעצת האבני נזר, שהלא בלאו הכי הרבה פעמים ציוס הרחוצות סגורות ע"י קדר התחצורה שמראה אור אדום מורה על סגירת הרחוב שלא יעברו עתה בשם בני אדם.

מחמת עזמן כגון שהן מגופות צעפר, צפרט שאפילו צרשות הרצים י"א שדי צראויות לנעול, ואף שהמחצר כתב רק בלשון י"א א"כ נראה דלעיקר סובר כהשיטות דבעינן נעולות ממש, מ"מ קי"ל צעדיות דלמה נשנה דברי היחיד לומר כדאי פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק, ולא גרע דברי הש"ע מדברי המשנה ולכך מציא דעת הי"א לסמוך עליהם בשעת הדחק, וצנידן שלעשות עירוב שהדלתות יהיו נעולות ממש אי אפשר, וגם שלא לטלטל בשבת צעיר אי אפשר להיות נשמרין כידוע, ולכך כדי שלא יבא לידי חילול שבת ודאי הלכה כ"א ודי צראויות לנעול. ומה שחשש שהשרים לא יניחו לנעול, גם זה אינו דמה דבעינן ראוין לנעול היינו שמפאת עזמן יהיו ראוין דבעינן שיהי' שמן דלתות, ומה דמפאת עזמן אינן ראוין לנעול לא היו דלתות, אבל מה דמכח דבר אחר מכח גזירת השרים אינן ראויות לנעול מה צדק, כיון דמאד עזמן ראוין לנעול שם דלתות עליהן, ועוד דגם כהא אם יבא אחד וינעול יהיו ננעלים, רק דהשרים ישלחו לפותחן, אבל מכל מקום תחלה יהיו ננעלים, ואטו היו שיעור כמה שעות ננעלים, אם ננעלים מעט די צוה, והרי סו"ס היו נעולים רק שיחזרו ויפתחו, והאיש שנעלם יקבל עונשו, אבל הם היו נעולים, וגם אפשר לנעולם צתור שלא יודע מי נעלם, לכך מכאן כ"ו נחשבו ראוין לנעול, ומותר לטלטל ע"י תקנה זו, עיי"ש.

ובן מנאתי בתשובות אבני נזר להגה"ק מאכטשוב ז"ל סי' רס"ו וז"ל בעינן הדלתות שמעמידים בשני קצוות הרחוב, אם מיקרי ראוי לנעול או לא, מחמת שהממשלה צטח לא יניחו לנעול את הדלתות. הדבר צרור בצבא דמיקרי ראוי לנעול מה שציד הממשלה לנעול, ובשלמא אם היה מזה לא יחשב ראוי אלא א"כ ציד ישראל לנעול, אך ליעשות רשות היחיד אין נפ"מ אם ציד ישראל או ציד גוי, ואטו חצירות של נכרי שהמחיצות על ידי דלתות שאין נעולות לא יחשב רה"י אמתהה, והכי נמי ציד המלך לנעול את הדלתות. (ואח"כ מציא ראיות ע"ז). על כן הדבר פשוט וצרור דחשיב ראוי לנעול והמתעקש צוה ומונע מלהעמיד העירוצין הוא מחטיא את הרצים ועמיד ליתן את הדין,

ברורי דברים ברין גנות העיר, וזרעים שבתוכן

עליהן שמפוזרות על פני עיר הגדולה הזו. ואם יפרוץ בה פירצה בש"ק או סמוך לשבת אי אפשר להכריז ע"ז. א"כ עלינו לזרר אם מעיקר הדין לריכין הגדרה לעצמן.

הנה ידועים דברי תשובת דבר שמואל להר"ש אבובצ ו"ל שמדד להקל בעיר מוקפת חומה ששם אין זרעים שבתוך העיר מצטלי להיקף דירה של חומה. והחכם נצי העתיק דבריו צסי' נ"ט, ואף שמתחילה גמגם בדבריו, אעפ"כ לבסוף הסכים עמו בשעת הדחק שאי אפשר לתקן בשום אופן, שלא יכשלו רבים. ואחריו החזיק בנו הגיעצ"ץ במור וקציעה, ובס' ברכת שלום הנ"ל הביא חבל הגאונים שפסקו כן. וע"ע בשו"ת דברי חיים הנ"ל סי' ל"ג שפוסק כן גם בעירוב על ידי נורת הפתח, ומתיר לכתחילה לעשות כן. ולית דחש למה שראיתי בשו"ת מחזה אברהם להג' רא"מ שטיינצברג מבראדי ו"ל, שהעיר לומר דאין להקל בכנ"ל רק בעיירות המוקפות חומה מכל זד, שסמכו להקל משום דהא דזרעים מצטלי חצר או דירה חשוכה, הוא תלוי בספק (כאשר נבאר עוד להלן) וספיקא דרבנן לקולא. אבל לעשות נורת הפתח לכתחילה יש לומר דאין עושין ספיקא דרבנן לכתחילה. אבל באמת דחה בעצמו חשש הזה משני טעמים, א' שאין מתירין רק בשעת הדחק כשאי אפשר לתקן באופן אחר, א"כ קיימא לן דשעת הדחק כדיעבד דמי כמבואר בכמה מקומות. ועוד דהוי לצורך מצוה דרבנן שלא יכשלו באיסור הולאה בשבת, ומבואר בפוסקים צענין אין עושין ספד"ר לכתחילה, דלצורך מצוה שרי, עיי"ש.

אבל ראיתי צביאור הלכה צסי' שנ"ח סעיף ו', שכתב שנראה דמירי שאין מקום הזרע גדור במחיצות אלא פרוץ לחומת העיר, דאי לאו הכי, בודאי לא מהני היקף של החומה, כיון שאין החומה מחיצה של מקום הזריעה, אלא יש מחיצות אחרות והזרעים משויי לאותן מחיצות כמחיצות שלא נעשו לשם דירה, בודאי אסור. וא"כ לפי זה באותן הגנות שמוקפות גדר לעצמן, שאין מחיצות העיר מועילות להן. ואם נזרעו בחוכן זרעים, שאפילו הן רק מיעוט הגן (שלעולם לא יתנו לזרוע רוב הגן העשוי לשעשוע) אעפ"כ אם הזרעים הם בית סאחים או יותר, יש שאלות היאך לנהוג בטלטול בתוך הגן, כאשר נבאר.

בעיר הנ"ל נמצאות גנות העיר, שנטועות חילנות ללל, ופרחים לנוי, לטיול ושעשוע בני אדם. מהם מוקפות גדרים צפני עצמן וחלוקות מן העיר, ודלתותיהן נעולות כלילה. ומהם פתוחות או פרוצות לרחובות העיר. ויש מהן שצמשך שנות המלחמה, מחוסר מזון וירקות, השכירה ממשלת העיר לאנשים, חלקים קטנים או גדולים, לזרוע בהן ירקות, וגם אחרי המלחמה נשאר כן. ויש עלינו לזרר דינן לענין עירוב, מחשש זרעים המצטלי דירה, כמבואר בשו"ע.

הנה גנות דשא ונטועות חילנות ופרחים לשעשועי בני אדם, דבר פשוט ומקובל אלל הפוסקים, ששם דירת בני אדם עליהן. ומקור הדבר בצרייתא עירובין דכ"ג ובבא בתרא דכ"ד, קרפף יותר מביט סאחים שהוקף לדירה, נזרע רוצו הריהו כגינה ואסור, ניטע רוצו הריהו כחצר ומותר, ועיי"ש צרש"י. ומוכרח משם שאפילו חילני סרק אדם עשוי לדור בחוכן, וכן כתב הכסף משנה בפרק ח' מטומאת מת הלכה ג'. ודשא שם דירה עליו, כמבואר בכתוב "צנאות דשא" ירצני. ומה שמוצא בשו"ת דברי חיים ח"צ חא"ח סי' כ"ח ע"ד פרחים ומיני ירקות של צמחים צצעים שונים להתענג באוירן, שדעתו שמצטלין דירה, עיי"ש שכוונתו רק על זרעים שמצטלין דירה מדינא דגמרא, לכן אף צנוטען לנוי אין עליהם שום דירה. ואף על זה נראה מקיים התשובה שם שגדולי הדור נחלקו בזה, ובהגהות מהרש"ם צסי' ארחות חיים הביא סמוכין להחירא. אבל צנודן דשא פרחים וחילנות לית דינ צושש ששם דירה עליהם. ועי' בשו"ת אמרי יוסר להגר"מ אריק ו"ל ח"א סי' ק"ע מזה. ובס' ברכת שלום להרצ"ר שלום יצחק ו"ל ע"ד העירוב צאנטוורפן, שהביא תשובה מהגה"ק מסאכאטשוב, וו"ל ודבר השדות, הנה בעיר ווארשא יש שדות גדולות צלי הפסק מחיצה ומטלטלים. ושמעתי שאדמו"ר זלל"ה מגור צעל המחצר שו"ת הרי"ם ידע מזה והתיר ומעשה רב, עכ"ל.

אמנם מה שיש לדון הוא ע"ד הזרעים הנ"ל, שאף שמסתמא מוגדרים לעצמם כדי שלא ידרסו עליהן בני אדם, אבל מי יימר שמוגדרים לעצמן במחיצות כשירות או ע"י נורות הפתח כשרות שדינן כמחיצות כמבואר צטו"ז סוס"י ת"א. ואף אם יוכשר הדבר לתקן כדין, אבל מי יקבל אחריות של שמירה

רצים דודאי דינו כהפסד מרובה, ומקילין בזהאי גוונא (ובס' חלקת יעקב סימן ר"א להרב צריש העיר צוה). עוד ראיתי להעיר ממ"ש בנזואת שור יו"ד סי' ל"א בענין ניקב קרום עליון של מוח שכתב האו"ז וטוב להחמיר, ודייק מזה התצו"ש דהוא לחומרא בעלמא. א"כ הוא הדין בכלן כוונת הטור רק לחומרא בעלמא, ובשעת הדחק יש להתיר.

אמנם בש"ע סעיף י' סתם המחבר ז"ל לחומרא בחצר. ובשער הציון להמשנה ברורה כתב שאין זה ספק, מאחר שהרבה ראשונים סוברים שאין חילוק בין חצר לקרפף לא מיכרעא ספיקו של הרא"ש נגד כל הני רביותא. אבל מכל הפוסקים המקובלים עלינו מבואר באר היטב שסתמת המחבר הוא מטעם ספק. עיין במגן אברהם שם ובמחנתי השקל ובש"ע הרב התניא ז"ל, וכן מפורש בפרי מגדים סי' שג"ט במש"ז סק"א זרעים מבטלים דירה הוא ספיקא לא ודאי, בחצר. וכשיש עוד ספק דשרי כה"ג אפשר לזדד להחירא. וע"ע בתוס' עירובין דכ"ג ד"ה נזרע רובו דמספקא ליה לרבינו חננאל ז"ל אף ביתר מב"ס אם ביטל דירה אף בדיר וסהר ומוקצה כיון שחשמישו רב אינו מתבטל משום זריעה. וכל יסוד החירו של המהר"ש אברהם הנ"ל לענין זרעים בעיר הוא על יסוד זה שדין זרעים בחצר הוא רק ספיקא לא ודאי, וראיתי באחרונים (הגאונים הר"י מהרימלוצ והר"מ אריק ז"ל ועוד) שהביאו מירושלמי מעשרות פ"ג הלכה ט', תני בשם ר' נחמי' חצר שהיא נעדרת הריהו כגינה אוכלין בתוכה ארעי, פי' דמכיון שעדר וספר זה כדרך שעודרין לשדות או בשביל האילנות בטלה מתורת חצר, והריהו כגינה ואינה קובעת למעשר, א"ר שמלאי הלכה כרבי נחמי'. תנין זרע רובה חייב נטע רובה פטור, א"ר חסדא והוא שנטעה לנוי של חצר. וצפני משה שם מפרש שזרע רובה כיון שאין הדרך לזרע בחצר א"כ עחיד הוא לעוקרם, ולפיכך בדין הוא שלא בטל מתורת חצר. משא"כ בנטע אילנות שלפעמים נטעין בה שיהי' לנוי החצר, אמרינן שדעתו לקיימם וצוה"ג בטלה מתורת חצר. וכל העובר ישחומם שזהו להיפך לגמרי ממה ששינוי למעלה שזרעים מבטלים דירה ואילנות לא מבטלי דירה. ועי' צרמז"ס פ"ד מהל' מעשרות הלכה י' שפסק כן אף בשינוי מועט עיי"ש, ונראה שכך היחה גירסתו, אף שבהל' שבת פסק החילוק הנ"ל שמבואר בגמ' שזרעים מבטלים דירה ולא אילנות, וא"כ הדברים חמורים מאוד, ומרפסין איגרא, אבל צראצ"ד שם כבר

הנה מבואר בש"ע סי' שנ"ח סעיף ט', קרפף יותר מצית סאחים שהוקף לדירה, שאם נזרע רובו, הזרעים מבטלים להדירה, אפילו אין צהרעים עצמם צית סאחים, לפי שאין דרך לדור צהרעים, והמיעוט שלא נזרע בטל לגבי הרוב הנזרע, ונאסר כולו, כאילו לא הוקף לדירה כלל. נזרע מיעוטו, אם אין צהרעה אלא צית סאחים מותר לטלטל בכלו שאף שצמקום הצריעה נתבטלה הדירה, הרי אין צו יותר מסאחים, והשאר שלא נזרע אינו מתבטל אלא הזרע להנטרף עמו להשלים ליותר מצית סאחים כיון שהזרע הוא מועט, אבל אסור לטלטל מקרפף זה לצית ומצית לתוכו, שהרי צמקום הזרע שבו, נתבטלה הדירה, ודינו כקרפף שלא הוקף לדירה שאין מטלטלין ממנו לצית, ואם כן גם צהמותר שלא נזרע אסור שהרי אין מחיצה מפסקת ביניהם והם פרוצים זה לזה צמילואם. ושיטת הט"ז סק"ד להחיר צהמותר שלא נזרע, שלא אמרו פירצה צמילואה אסרת אלא כשנפרצה למקום האסור מצד עצמו כגון כרמלית גמורה, אבל כאן שמקום הזרע האסור אין איסורו אלא מחמת הצית אינו אסור על השאר שלא נזרע אע"פ שהוא פרוץ צמילואו. ואם המיעוט הזרע הוא יותר מצית סאחים, אסור לטלטל בכל הקרפף כי אם בד' אמות שהרי הזרע הוא כרמלית כדין קרפף יותר מצית סאחים שלא הוקף לדירה והשאר שלא נזרע הוא פרוץ צמילואו.

אח"כ 1234567

ולפי זה, הלא יש בתוך הגנות מקומות לזרעים בני יותר מסאחים שהוא צורך עשרים אלפים רגלים מעוקצים (סקווער פוט) שדין כרמלית עליהן, ואסור לטלטל בכל הגן יותר מד"א. ואבאר אחת לאחת נדדי ההיתר.

(א) אם הזרעים מבטלים דירה חסונה כמו חצר וכדומה. הנה צטור או"ח סי' שנ"ח מוצא שבתר ורחה שאחורי הבתים מספקא לי' לר"מ (ויש גורסים לר"י) ובתוס' עירובין דכ"ג מוצא הספק בשם רבינו חננאל אם זרעים מבטלין דירתן וכו' עיי"ש, וסיים הטור וטוב להחמיר. פי' כיון דאיכא לאיסתפוקי טוב להחמיר צאיסור שבת דחמירא וכו' (צ"ח). והרבה מפרשים הטעם משום דהוי ספק חסרון חכמה שאין לנו יודעים דעת קמאי, ולא מקילין צספק כזה. אמנם לפ"ז הי' מקום לומר לפמ"ש בש"ך יו"ד סי' נ"ג בנשמט ספק מחיים ספק לאחר שחיטה דהוי ספק חסרון ידיעה ואסור, מ"מ צהפסד מרובה מקילין אף צספק חסרון ידיעה, אם כן בשעת הדחק ומכשול של

וגם בתשו' חומר נקודש מצעל מחנה לוי סי' ז' פסק כן, ואם כי בתשובה שנדפסה בשמי בקראקא העלתי להחמיר וכו' אבל כנ"ז בשעת הדחק כדאי הם הגדולים הנ"ל לסמוך עליהם בדרבנן, ובפרט שצמרה"פ הנ"ל העלה בדעת הרמב"ם צפי' דברי הירושלמי שם דחזר אין זרעים מצטלים הדירה, א"כ עכ"פ בערוגות יש לסמוך ע"ד החכם נצי הנ"ל וכו' עכ"ל. וכן העלה בשו"ת מחזה אברהם הנ"ל לסמוך על זה. א"כ צעיר שהמקומות של זרעים שבתוך הגנות, לעולם אין ערוגה יחידית גדולה סתמים או יותר, שזו נאמן עלינו פסקו של הני עמודי ההוראה לסמוך בזהאי גונא על החכ"ל, ועכ"פ יש ספק ספיקא להקל, ספק אי זרעים מצטלי דירת חצר, וספק אי ערוגות מאטרפי, וספק ספיקא מותר אף בד"ת.

(ג) זרעים שעלו מאליהן או של חצירו אם מצטלים שם דירה. הנה הביאו האחרונים מהפמ"ג צסי' ש"ס בא"א אות א' שזרעים מצטלי דירה רק בזרע אחר שהוקף, שצוריעתו גילה רצונו שדעתו לזטל שם דירה ממנו. ולפי זה העלה הגאון בעל הרי בשמים מסטאניסלאוו שזרעים של אחר אין מצטלים שם דירה מחצירו, כהא דאמר' בכלאים פ"ז משנה ד' המסכך ע"ג תבואתו של חצירו וכו' ר"י ור"ש אומרים אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ולכל היותר לא עדיף מזרעים שעלו מאליהן שאין מצטלין דירה. ובס' ברכת שלום הנ"ל הוסיף עוד לומר דאף שהיחיד שהזרעים שייכים לו דעתו שהזרעים יצטלו את המחיצה, מ"מ כיון ששוכרין את הרשות מהממשלה באופן שלא יוכלו לאסור עלינו את הרשות, ואם נאמר דעל ידי הזרעים אסור לנו לטלטל, א"כ ע"כ השכירו לנו הרשות שיהי' הכל אחר דעתו שהזרעים לא נאסרו, ושפיר אמרינן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומפרש בזה דברי הדבר שמואל שהחכם נצי נשאר בקושיא, עיי"ש.

והך דינא דזרעים שעלו מאליהן שאין מצטלין עי' בשו"ת אמרי יוסר הנ"ל שמקורם מהירושלמי פ"ג דמעשרות הנ"ל ועי' בשו"ת דובב מישרים להגרד"ז ווידענפלד מטשעצין (שליט"א) (ז"ל) ח"א סי' ז' מ"ש בזה להעיר ע"ד הקו' מהא דאמרין בש"ס דף פ"ג דירושלים אין עושים גנות ופרדסים חוץ מגנת ורדים, ובמתני' פ"ג דמעשרות מ"ה מצואר מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים, א"כ מה הועילו הדלתות הנעולות בירושלים להוציא מדין רה"ר וצערצה מותר לטלטל בכל העיר עי' עירובין

תפס על זה וכתב שגירסא זו בירושלמי היא טעות והעיר שאם נזרעה רובה פטורה שהזרעים מצטלים דירה, אבל אם נטעה רובה חייבת שהנטיעות אינן מוציאות אותה מידי ישוב, והרד"ז שצדפוס ווילנא כתב שגי' הראב"ד נכונה. א"כ יש לנו מקור נאמן לכאורה שזרעים מצטלים דין דירה חשובה, עכ"פ בזרע רובה.

אבל צמרה"פ הפנים שם מחלק בין שבת למעשר שצמער צעין חצר המשתמרת, לכן ס"ל לרמב"ם שאין חילוק בין זריעה לנטיעה וחלוי רק אם עשאן לקיום וכפי' הפני משה. אבל בשבת דלא צעין חצר המשתמרת רק הוקף לדירה, שזו רק בקרפף דהוי דירה רעועה מחלקים בין זרעים לנטיעות ולא בחצר דהוי דירה חשובה, עיי"ש. ולפי דבריו יוצא שזרעים לא מצטלי חצר. אבל כיון שהדבר תלוי בגירסאות ובפירושים שונים אין להעמיד מזה יסוד לענין עירוב, צפרט דאם נרצה לדמות לשם כמו שהעירו באחרונים, וכן ראיתי בגיליוני הש"ס לש"צ הגר"י ענגיל ז"ל, והגר"מ אריק ז"ל צספרו טל תורה ימצא דרך נזרע רובו מצטל דין דירה, ולא כשנזרע רק מיעוטו כצדינו אף אם הוא יותר מצית סתמים לא היה להם לזטל שם דירה, ע"כ אין ללמוד משם לכאן, כי שניהם הן דינין דרבנן ואין מדמין גזירות תכמים זה לזה.

1234567 n"n

עכ"פ דין זרעים לזטל חצר, ומכש"כ נאות דשא, לספק יחשב, כהכרעת הפוסקים הנ"ל. ויש להוסיף עוד מ"ש הגר"מ שט"ז ז"ל בשו"ת מחזה אברהם הנ"ל, דלפרש"י בש"ס עירובין דכ"ז דחצר חשיב טפי דירה מקרפף, א"כ מדלא נקט הש"ס דין דזרעים בחצר רק בקרפף מוכרח דזרעים אינם מצטלים דירת חצר, ורק לפי' תוס' והרא"ש שם בגמ' לא הי' הכרח מגמ' לחילוקו בין קרפף לחצר ע"כ נשאר צ"ע, אבל לפי רש"י הוי ודאי דזרעים לא מצטלי דין חצר וע"ז סמכו המקילים הנ"ל שלא יצטלו דירת עיר, עכ"ד.

(ב) זרעים שנזרעו ערוגות ערוגות ושביל קטן מפסיקן אם מאטרפין לשעור צית סתמים. בשערי תשובה הביא סי' החכ"ל דאם הזרע הוא מיעוט הגן אין מאטרפות הערוגות לשעור צית סתמים, ואפילו אם שביל קטן פחות מג' טפחים מפסיקן לא אמרינן לצוד לחומרא, כיון שלחלוק עשוי, עיי"ש. והנה אף שצקרבן נתנאל חולק עליו, כבר ישנו הגאון מהרש"ם ז"ל בשו"ת ח"א סי' ר"א וז"ל שם על דבר שאלה כנ"ל, בגוף דין זרעים דעת הדבר שמואל והחכ"ל להקל בחצר

יחשב בקעי זו רצים. צפרט שיש גם ע"ז לזרף שיטת החכם צבי שערוגות ערוגות אינן מצטרפות, א"כ דינן כערוגות של פחות מצית סאתים, שיותר אף לטלטל ¹²³⁴⁵⁶⁷צחוק.

וידועים דברי המהרש"ל שדבר התלוי במחלוקת, אף שאנו פוסקים כשיטת האוסר מ"מ לא שייך להוסיף גזירה על זה, ועיין בשאלות ותשובות מהר"ש חלק חמישי סימן נ"ב שפלפל בזה עם הגאון מהרש"ס ז"ל ואכמ"ל. וזהו אנו יוצאים אף מידי החשש (שהאחרונים כבר דחאוהו בפשיטות, עיין במחז"א הנ"ל) שצימות החורף אין המקום משומר כ"כ שלא יטלטלו זו כיון שאינו נזרע. ולהנ"ל א"ש, שחזן מזה שצימות החורף אין כאן זרעים שיצטלו דירה, אבל את"ל לחוש לזה, אבל שוב לא יוסיפו גזירה ע"ז לאסור לטלטל במקום המותר מחשש שמא יבא לטלטל במקום האסור שהמקום האסור צעמנו תלוי במחלוקת, והרבה נדדים יש להחירו לגמרי כמ"ש ודו"ק.

(ד) זרעים של נכרים. מנאמי מפורש בשו"ת האלף לך שלמה להגאון מהרש"ק ז"ל ואעמיק לשונו "ואם הם של נכרים נראה דאין אוסר כיון דדירת נכרי כדירת בהמה, ומה דנכרי אוסר הוא רק שמא ילמד ממעשיו וזרעים לא שייך זה, לכך דוקא במקום שצותו אוסרים זרעים ולא בשל נכרים" עיי"ש סי' קט"ו. וזה סניף לסמוך עליו במקום שא"י לתקן.

ג"ב. בדין זרעים אם מצטלין דירה חשובה, ראיתי בקונט' דברי שלום ואמת שהעיר מירושלמי עירובין פ"א ה"א הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת, הדא דתימר על צית סאתים אבל יחיר מצית סאתים נעשית כמחיצה שהוקפה זרעים שאין מטלטל בה אלא ד"א. הרי דזרעים מצטלי אף דירה חשובה כמו מצוי, ועוד דהא חילנות קי"ל דלא מצטלי דירה כנ"ל מעירובין דכ"ד, ומדוע יבטל גפן שם דירה. וע"ע בהגהות מהרש"ס בארחות חיים הנ"ל שהעיר מזה. ונ"ל דגפן אינן מאותן חילנות שאדם עשוי לדור צחוק. ויהי' מזה קצת הערה על מ"ש בדברי חיים הנ"ל שהעיקר תלוי בין זרעים לחילנות ונטיעות, שמכאן יהי' ראוי' שהעיקר תלוי אם נעשו לגוי או לא, ונ"ע בזה ואכמ"ל. ובעיקר הדבר יש לומר דנהי דזרעים לא מצטלי מחיצות של דירה חשובה, אבל עכ"פ אין הזרעים או חילנות מאלו שדין כזרעים יכולים ליעשות כמחיצות, להחיר הטלטול, אבל כשיש כבר מחיצות

דכ"ד ובצ"י סי' שמ"א, הא הזרעים מצטלים המחיצות. אבל כיון שגעלו הדלתות בכל לילה והיו ראויות תמיד לנעול, א"כ הוי כנזרעו ולצסוף הוקף שלשי' הפמ"ג אין מצטלין בכה"ג, אבל דחה כ"ז בשגם שדברי הפמ"ג אין פשוטים כ"כ עיי"ש. ולפי דברי החכם צבי יש לומר שלא היתה ערוגה יחידית כשיעור צית סאתים, וערוגות ערוגות לא מצטרפות לשיעור צית סאתים, או כמ"ש בדוצצ מישרים שהפסיקו צחוק הגינות ע"י מחיצות של צוה"פ שלא יהי' כשיעור במקום אחד. ולמעשה העלה שם ובסי' ג' שלכתחילה יתקנו הזרעים בא' מאופנים הנ"ל, אמנם בשעת הדחק יש לסמוך על דבר שמואל והחכ"ס. ומקור הדבר שזרעים שעלו מאליהן לא מצטלי למחיצה, ראיתי מוצא מס' העתקים סי' קכ"ד שאינו תחת ידי לעיין בו.

ואם תקשה נהי דהזרעים אין מצטלים היקף מחיצות החצר מטעם שאין אדם מחשב על דבר שאינו שלו, ואפילו אם חצירו השכיר לו לשם זה, יש לומר שלא השכיר לו שיעור באופן כזה שיצטל שם דירה מחצירו שרואה לדור בו, אבל הלא עכ"פ מקום הזרוע בטל שם דירה ממנו בנדוננו, שהרי הושכר לו לשם זה, אם כן שוב אסור לטלטל בכל הגן משום שנפרץ במלואו למקום האסור. אבל גם על זה שייך לומר סברא הנ"ל כיון שהושכר לנו הרשות אין צדוננו להשכיר לו על אופן כזה שיצטל שם דירה אף על קרקעו, כגון בשדעתו לעוקרו. גם כי יש לומר שכל עיקר הטעם שחצר הנפרץ במילואו למקום האסור אסור הוא משום שמא יבא לטלטל אף במקום האסור הואיל וליכא הפסק צנייהם, עי' היטב בלשון המהרל"ח המוצא בהגהות הטור. א"כ יש לומר שהפסק ניכר די להרחיק את האדם שלא יבא לטלטל גם במקום האסור, וזה מדויק היטב בלשון ש"ע הרב החניא ז"ל סעיף י"ז שכתב שם לענין חצר שנפרץ במילואו "שהרי אין מחיצה מפסקת צנייהם, והם פרוצים זה לזה במילואם", שנריך להבין מה הוסיף באותן מלות האחרונות כיון שכבר כתב שאין מחיצה מפסקת צנייהם. ולפי מה שכתבתי א"ש, שאף שאין מחיצה כשרה צנייהם מ"מ אם הי' חיצה גדר כל שהוא עכ"פ להרחיק צני אדם ממקום האסור לטלטל הי' מותר לטלטל במקום המותר, וזה שכתב והם פרוצים זה לזה במילואם. וכה"ג ראיתי בס' חלקת יעקב הנ"ל אות ג' שחוק הממשלה שלא לדרוס על מקומות הזרועות גם כן די להמניע שלא יבא לטלטל במקומות האסורות, ומקורו מדברי השואל ומשיב שחוק הממשלה מונע שלא

בינה דע"ז דכה"ג דרבים נכשלים, חומרא לקולא
תחשב, עיי"ש.

ע"ב נלפע"ד שצמקומות שאי אפשר לתקן הזרעים
הנ"ל שצחוך גנות העיר המוקפות חומה לעצמן
(שעל הזרעים שצחוך העיר כבר פשטה הוראה להקל),
אז אם יש חשב שפרץ איזה תיקון בלא הודע, אין
לאסור הטלטול בש"ק.

ב"ז כתבתי להלכה וכלל וכלל לא למעשה עד שיסכימו
ע"ז הרבנים הגאונים יושבים על מדין שליט"א.

גמורות שפיר אפשר לומר דזרעים לא יבטלו מחילות של
אוצר החכמה לירה חסובה.

עוד נלע"ד דהנה הטעם שהחמירו בדין זרעים אם
מצטלי חזר כתבנו לדעיל משום דהוי ספק חסרון
ידיעה מה היתה חוות בעלי הגמרא. אם כן לפמ"ש
הג' מהרש"ם צגי"ד סי' נ"ג שנלטרף לס"ס, אם כן
בנדוננו יש לזרפו לס"ס שמה הלכה כהחכם נצי
דערוגות אינן מאטרפות. גם לפי טעם הצ"ח משום
חומרא דשבת, שוב י"ל דהיכי דאי אפשר לתקן חומרא
זו היא קולא כמבואר בשו"ת חת"ס סי' נ"ט מש"ס

1234567

סימן כ"ה

בדבר מי שלצורך פרנסתו הבריהו להיות מנהל-עבודה אצל ישראל המעסיק בשבת פועלים נכרים.

בנדוננו לא שייך כל זה שהרי העכו"ם העושה
מלאכת ההחכה עושה הכל כשכירו של ישראל
הבעלים, וא"כ המפקד עליו עובר איסור אמירה
לנכרי.

אמנם כפי שז"ר כ"ת הענין נוגע לפרנסת ישראל,
אמיתי לחפש במטמונים, אולי אפשר למצוא לו
איזה תרופה. ומלאכתו בשו"ת חתם סופר חאו"ת סימן
ס' שהציא דברי החות יאיר ומה שנחלק עליו העבודת
הגרשני בנוגע לאמירה לנכרי שיאמר לנכרי אחר, דהיינו
באומר לנכרי בשבת עצמו לשכור לו פועלים משום
דהאמירה בעצמה אינה אסורה משום ממלאך חפץ
ודבר דבר, אבל האומר כן בחול נהי דאמירה לנכרי גם
בחול אסור מכל מקום אמירה דאמירה אין ראייה
לאסור כולי האי, עיי"ש ומה שכתב צביאור הלכה
שמתשבות הרשב"א המוצא צבית יוסף סימן ש"ז מוכח
להיפך, עיינתי שם ונלע"ד לחלוק בין אמר לו לשכר לו
פועלים שזהו פעולת השכירות שאסורה בעצמה,
וכשאומר לעכו"ם לשכור לו פועלים עצור. הוי אמירה
לעכו"ם שאסורה אף מקודם השבת אבל אמירה
לאמירה בלא שכירות יש מקום להחיר לפי דברי החתם
סופר כשאומר להעכו"ם קודם השבת ועיין עוד בשו"ת
חת"ס חו"מ סימן קפ"ה צד"ה ואך וד"ה והשתא
שסיים ונ"ל בדרכן והפקד מרובה להקל א"כ בנדוננו
יש להקל.

בגדון השאלה צפועל ישראל העובד צבית-תעשייה של
ישראל העובד גם בשבת ויו"ט ע"י פועלים
נכרים. ועתה ניתנה לו הצעה, לעלות לדרגת מנהל
התעשייה להיות מפקד על העבודה, ובאם לא, מוכרח
לעוזב משרתו מכל וכל, וקשה מאד לקבל משרה כזו
בלא חילול שבת ויו"ט, ונפשו בשאלתו איך אפשר לו
לקבל משרה הנ"ל ולא יבטל צעון חילול שבת ויו"ט
החמור.

תשובה הנה אם הפועלים הנכרים הם פועליו של
ישראל, א"כ לית דין ולית דיין שכשם
שהצעה"צ עובר חילול שבת ע"י פועליו שהם
כשלוהיו, כך אסור לכל ישראל לזכות להם לעשות
מלאכה בשבת, שהרי היא מלאכת ישראל ממש, צפרט
אם על ישראל החיוב לעושה המלאכה ומעמיד נכרי
במקומו, א"כ הנכרי שליחו של ישראל, ואפילו אם
קצב לו שכר לא מהני אם מיוחד מלאכתו לשבת
כמבואר בסימן רמ"ה סעיף ה', ועד כאן לא החמיר
בשו"ת מלמד להועיל סי' ל"ג לומר לנכרי קנה
"אקניאנן" לעצמן ואני אקנס ממך אחר השבת, רק
באופן המבואר בסימן ש"ז סעיף ג' שקונה הנכרי
מתחילה לעצמו, ואז מותר אפילו כשהישראל מצטיחו
ליקח ממנו כמ"ש מספר דברי נצי המוצא בספר
אורחות חיים שם, שמדמה הדבר למכירת חמץ,
שמוותר להצטיח להנכרי שיקח ממנו אחר הפסח, אבל